

Werken in kleine groepen bevordert de ontwikkeling

Effecten VWE in gemengde groepen

In dit artikel kijken we terug op de verdediging van het proefschrift *Effecten van voor- en vroegschoolse educatie in gemengde groepen* waar Annika de Haan op promoveerde aan de Universiteit Utrecht. Enerzijds geven we een reflectie op de beantwoording van de vragen van haar opponenten en anderzijds hebben we haar na afloop van haar verdediging een aantal vragen gesteld, die tijdens de behandeling van haar dissertatie buiten beschouwing bleven. Wat zijn de belangrijkste bevindingen uit haar onderzoek?

Anneke Elenbaas van Ommen is als onderwijspedagoog zelfstandig gevestigd onder de bedrijfsnaam Personal Development Schiedam en is redactielid van HJK

Diny van der Aalsvoort is netwerklid van HJK

Op welke wijze moet WE in de toekomst vorm krijgen volgens De Haan? De belangrijkste vraag waarop De Haan in haar proefschrift antwoord wilde geven is of het aanbieden van voor- en vroegschoolse educatie (VWE) in gemengde groepen andere effecten heeft op de ontwikkeling van deelnemende kinderen dan die op kinderen in niet-gemengde groepen. In Utrecht was in 2011 een unieke situatie ontstaan, die geschikt leek om deze vraag te beantwoorden: daar werd met de wijk Leidsche Rijn een nieuwe woonwijk aangelegd waarin voorschoolse voorzieningen en basisscholen nog moesten worden opgebouwd en opgericht. Door het plaatsingsbeleid over voorscholen en de samenstelling van de wijk, gelet op basisscholen, lukte het daar om gemengde peutergroepen in voorscholen en gemengde kleutergroepen in de basisscholen samen te stellen.

Reflectie op uitkomsten

In het onderzoek is gekeken naar de effecten van voor- en vroegschoolse educatie op de ontwikkeling van de deelnemende kinderen. De ontwikkeling van doelgroepkinderen op groepen waar een WE-programma werd uitgevoerd, werd vergeleken met de ontwikkeling van kinderen op groepen waar geen WE-programma werd uitgevoerd, in zowel heterogeen als homogeen samengestelde groepen. Het proefschrift van De

het programma wordt uitgevoerd was nieuw en leverde belangrijke uitkomsten op. Zo ontdekte zij dat het niet zoveel uitmaakte of er een specifiek VWE-programma gevolgd werd of niet. Pedagogisch medewerkers en leerkrachten, hierna beroepskrachten genoemd, zonder een dergelijk programma slaagden er even goed in om activiteiten aan te reiken waar de kinderen van konden leren. In alle gevallen kwam het vaker voor dat de hele groep werd aangesproken dan dat dit in kleine groepjes gebeurde. Voor beroepskrachten is dit een gemiste kans, omdat je met kleine groepen effectiever kan inspelen op de grote ontwikkelingsverschillen tussen jonge kinderen. Dat gold ook voor taaluitwisseling. Beroepskrachten praten meer dan de kinderen en dat is jammer, want taalgebruik bevorderen gaat toch vooral door zelf veel te praten. De resultaten van het proefschrift laten zien dat er positieve effecten zijn van gemengde groepen voor de ontwikkeling van deelnemende kinderen: kinderen met een risico op een (taal)achterstand ontwikkelden zich sneller in gemengde groepen dan in niet-gemengde groepen, dit geldt vooral voor kleuters. De positieve effecten van gemengde groepen lijken vooral te komen door gesprekjes met groepsgenootjes en niet via een aangepast aanbod van de beroepskracht. Dit verklaart meteen waarom er in de kleuterperiode meer positieve effecten te zien waren bij gemengde groepen: kleuters praten doorgaans meer met elkaar dan peuters. Om dat optimaal ruimte te geven is het dus beter om gemengde groepen te hebben. De Haan concludeert dat kinderen uit achterstandssituaties, die in gemengde groepen zitten, de meeste kans hebben om vaardigheden te ontwikkelen die van belang zijn om met succes aan de basisschool te beginnen, denk daarbij aan woordenschat en beginnende lees- en rekenvaardigheden.

De positieve effecten van gemengde groepen lijken te komen door gesprekjes met klasgenootjes

Haan is bijzonder, omdat de onderzoeker de vorderingen van de kinderen in verband bracht met wat er feitelijk gebeurde op de voorschoolse voorziening en in de kleutergroep. Nagaan hoe

Foto's: Femke van den Heuvel

Goede observaties zijn de basis om het aanbod op de kinderen af te stemmen

VVE-programma's van de toekomst

Sinds 2012 is De Haan werkzaam bij Impuls in Amsterdam, waar zij het VVE-beleid binnen de organisatie ondersteunt. We zijn dan ook benieuwd wat haar eerste stappen waren om in deze werkring de kans te vergroten op optimale voorschoolse voorzieningen. Dit in relatie tot de huidige actualiteit waarin het VVE-beleid tamelijk onder politieke spanning staat. Daarom stelden wij haar naar de verdediging van haar proefschrift enkele vragen.

Wat zijn de belangrijkste aanbevelingen uit haar proefschrift en wat deed zij hiermee in de praktijk? De Haan: 'De belangrijkste aanbeveling uit mijn proefschrift is om te komen tot een systeem van continue professionalisering met permanent lerende teams, waarbij de sleutel wordt gevormd door reflecteren, monitoren en experimenteren. De inzet van coaching is daarbij een voor de hand liggend effectief middel gebleken. Toen ik startte bij Impuls, mijn huidige werkgever, werd al gewerkt in een structuur met coaches. Wel bleek dat een helder kader van waaruit gecoacht werd nog ontbrak. Een werkgroep heeft zich gebogen over een instrument en hieruit is de KwaliteitsImpuls voortgekomen. Dit is een uitgebreide kijkwijzer op onderdelen als Ruimte & inrichting, Spelen & pedagogisch handelen en

Tijdsbesteding & groepsmanagement. Deze wordt door coaches en pedagogisch medewerkers ingezet om structureel en systematisch aan de kwaliteit te werken. Ik denk dat het belangrijk is om beroepskrachten scherp te houden en te motiveren zich verder te ontwikkelen en meer te leren. Uiteindelijk profiteren de kinderen daarvan.'

Werken in kleine groepen

'Voor beroepskrachten zijn de belangrijkste aanbevelingen uit mijn proefschrift om zo min mogelijk in de grote groep te werken. Dus de ontwikkeling van kinderen goed te volgen en daar het aanbod op af te stemmen door in alle opzichten een rijke leeromgeving te bieden. Het werken in kleine groepen vergroot de betrokkenheid van kinderen en heeft meer effect op de ontwikkeling van kinderen dan activiteiten in de grote groep. De KwaliteitsImpuls gaf pedagogisch medewerkers hiertoe concrete handvatten', vervolgt De Haan. 'De duur van de grote kring werd beperkt tot bepaalde rituelen, zoals vieringen en soms een korte activiteit. Al snel werd door de gemeente Amsterdam besloten het gebruik van het kindvolgsysteem Kijk! te faciliteren. Dit is een verrijking geweest voor de kwaliteit van de voorschoolse voorzieningen. Het mooie is dat het welbevinden en de betrokkenheid van kinderen >>

In kleine groepen kan de beroepskracht effectiever inspelen op eventuele ontwikkelingsverschillen

een prominente plaats hebben binnen dit kindvolgsysteem en dat dit wordt gezien als de basis van waaruit je verder aan de brede ontwikkeling van kinderen werkt.'

Uit het onderzoek van De Haan blijkt dat een VE-programma niet vanzelfsprekend wordt uitgevoerd, volgens de aangegeven richtlijnen in de handleiding. Dit werd geconcludeerd op basis van het gegeven dat er relatief weinig VE-activiteiten door beroepskrachten werden geïnitieerd en begeleid en dat deze in de kleine groep nauwelijks voorkwamen. Ook constateerde De Haan dat de overgang van het vrije spelen naar het eten en drinken of het kiezen van activiteiten veel tijd vergt.

Op welke wijze dient VE volgens De Haan beter vorm te krijgen? Kan een kader van ontwikkelingstopics die wekelijks worden afgewerkt mogelijk soelaas bieden?

Beredeneerd aanbod

De Haan: 'Ik denk dat het vooral belangrijk is om goed, op alle ontwikkellijnen, naar de kinderen in

de groep te kijken en op basis van goede observaties het aanbod op de kinderen af te stemmen. Op de voorschoolse voorzieningen, voorscholen en kinderdagverblijven met VE van Impuls werken we op deze manier: 'opbrengstgericht', zoals het ook wel genoemd wordt. Deze term wordt helaas vaak geassocieerd met het idee dat kinderen in schoolbankjes zitten en toetsen maken. Bij Impuls, en hopelijk ook elders, is het tegenovergestelde waar. Opbrengstgericht werken is niets anders dan het gebruiken van gegevens over de ontwikkeling van de kinderen om een beredeneerd aanbod samen te stellen. In dat aanbod is het natuurlijk belangrijk dat er betekenisvolle en uitdagende activiteiten worden aangeboden, die zoveel mogelijk spel mogelijk maken en dat kinderen betrokken zijn bij de activiteiten. Een wekelijks kader van ontwikkelingstopics zou 'afvinken' in de hand kunnen werken, terwijl ik liever zie dat beroepskrachten een beroep doen op hun eigen expertise en ervaring om een passend beredeneerd aanbod samen te stellen, dat aansluit bij het ontwikkelingsniveau van kinderen. Daarbij kunnen beroepskrachten natuurlijk putten uit het VE-programma, maar ook uit hun eigen ervaring en expertise. Zolang het maar activiteiten zijn die passen bij (het ontwikkelingsniveau van) de kinderen in de groep en de activiteiten uitdagend en

Kinderen met een (taal)achterstand ontwikkelen zich sneller in gemengde groepen

interessant zijn voor kinderen. Alleen dan creëer je betrokkenheid en ontwikkeling. Het is geen verrassing dat ik adviseer om deze activiteiten zoveel mogelijk in de kleine groep te doen.'

Wat werkt wel in VVE?

In het rapport van Fukkink en collega's (2015) wordt beweerd dat de voorschool 'nul effect' heeft en er dus gestopt moet worden met het investeren in VVE-programma's. Hoe verhouden de resultaten van het proefschrift van De Haan zich tot dit rapport? In het rapport van Fukkink en collega's is al het Nederlandse onderzoek naar VVE dat tot nu toe is gedaan op een rij gezet. De uitkomst van het rapport is dan ook niet verrassend, want alle onderzoeksresultaten waren al bekend. In mijn onderzoek heb ik ook geen effect gevonden van een VVE-programma, maar ik vind het te kort door de bocht om vast te stellen dat er niet meer geïnvesteerd moet worden in VVE programma's', aldus De Haan. 'Programma's kunnen een belangrijk houvast bieden bij het samenstellen van het aanbod. In zijn algemeenheid is het belangrijk dat het aanbod niet schools wordt uitgevoerd, spelend leren staat voorop! Er zijn aanwijzingen dat de kwaliteit van uitgevoerde programma-activiteiten hoger is dan de kwaliteit van activiteiten die beroepskrachten zelf ontwierpen. Bovendien zien we in mijn proefschrift dat beroepskracht-gestuurde activiteiten, die eigenlijk typisch zijn voor VVE-programma's, wel degelijk een effect hebben op de ontwikkeling van kinderen. Kinderen in groepen waar de beroepskracht relatief veel van dit soort activiteiten (bijvoorbeeld interactief voorlezen) initieerde en begeleidde, ontwikkelden de kinderen zich sneller dan de kinderen in groepen waar de beroepskracht minder van dit soort activiteiten aanbod. Ik vind dit een indicatie dat een VVE-programma wel degelijk effectief kan zijn. Het is ontzettend belangrijk om goed te kijken hoe het programma wordt uitgevoerd, want dat dit niet altijd goed is, ben ik met de onderzoekers eens.'

Kanttekeningen

'Ik heb in dit kader nog een tweetal kanttekeningen. Mijn eerste kanttekening is dat in vrijwel alle gerapporteerde studies in het rapport van Fukkink (2015) voorbij wordt gegaan aan de uitvoering van het programma en de variatie tussen locaties. In mijn proefschrift zagen we ook dat VVE-locaties wat betreft het educatieve aanbod niet altijd verschillen van locaties die werken zonder een VVE-programma', meent De Haan. 'Kortom: beroepskrachten die werken zonder programma slagen er net zo goed of soms zelfs beter in om een goed educatief aanbod voor kinderen neer te zetten.' Een tweede kanttekening is dat de groepen op locaties waar gewerkt wordt zonder VVE-programma waarschijnlijk vaker gemengd zijn dan op VVE-locaties. Zoals uit mijn proefschrift blijkt, ontwikkelen kinderen zich in gemengde

groepen sneller dan in niet-gemengde groepen', vervolgt De Haan. 'De conclusie van het rapport, dat "met het oog op de toekomst niet segregatie, maar integratie van voorzieningen een sterke basis moet vormen voor de brede ontwikkeling van jonge kinderen in Nederland", blijf ik op basis van mijn proefschrift van harte onderschrijven.'

Tips beroepskrachten

Met welke tips kunnen pedagogisch medewerkers en leerkrachten morgen al aan de slag? De Haan: 'De belangrijkste tip is misschien wel om de tijd in de grote groep tot een minimum te beperken. Uit mijn observaties blijkt heel duidelijk dat kinderen in de grote groep vaak aan het luisteren zijn of helemaal niet bij een interactie betrokken lijken. Met andere woorden: de mogelijkheden voor kinderen om een actieve, verbale bijdrage te leveren in de grote groep zijn erg beperkt. Op de tweede plaats zou ik zeggen dat je de tijd met de kinderen zo efficiënt mogelijk moet zien te besteden. Uit mijn observaties bleek immers dat heel veel tijd verloren gaat aan overgangactiviteiten, zoals wachten en opruimen. Kijk dus goed of je dagschema, organisatie en groepsmanagement efficiënter kan. Tot slot zou ik willen adviseren om de kansen die zich voordoen zoveel mogelijk te grijpen. Niet alleen geplande activiteiten zijn daar geschikt voor, maar houd vooral ook oog voor het onverwachte. Vergeet ook niet te profiteren van de mogelijkheden tijdens routines, zoals het eten en drinken.'

Reageren op dit artikel? Stuur een e-mail naar: hjk@thiememeulenhoff.nl.

Beroepskracht-gestuurde activiteiten hebben effect op de ontwikkeling van kinderen

Lees ook het artikel 'VE: wat werkt en wat niet?' van Ruben Fukkink op p. 4 en het artikel 'VE-programma's: obstakel of houvast?' met reacties uit het werkveld op p. 16

Onderzoeksrapport downloaden

Het rapport *De effecten van voor- en vroegschoolse educatie in gemengde groepen* is te downloaden via de website van de Universiteit Utrecht: <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/322447>.

Literatuur

- Fukkink, R., Jilink, L., & Oostdam, R. (2015). *Met het oog op de toekomst: een meta-analyse van de effecten van VE op de ontwikkeling van kinderen in Nederland*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Haan, A.K.E., de. (2015). *De effecten van voor- en vroegschoolse educatie in gemengde groepen*. Utrecht: Universiteit Utrecht.